

ПРО ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ КУРСАНТА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ МВС УКРАЇНИ

Мухіна Г.В., заступник начальника навчально-методичного відділу

Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка

Статтю присвячено визначенню особливостей соціального статусу курсанта в порівнянні із соціальним статусом студента. Подано портрет курсанта як суб'єкта педагогічного процесу. В основу цього портрета покладено професійні, ділові, соціально-психологічні та моральні якості.

Ключові слова: соціальний статус, курсант, суб'єкт навчальної діяльності, портрет курсанта, модель майбутнього фахівця.

Мухина Г.В. ОБ ОСОБЕННОСТЯХ СОЦИАЛЬНОГО СТАТУСА КУРСАНТА ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ МВД УКРАИНЫ / Донецкий юридический институт ЛГУВД им. Э.А. Дидоренко, Украина.

Статья посвящена определению особенностей социального статуса курсанта в сравнении с статусом студента. Проанализирован портрет курсанта, основными составляющими этого портрета являются профессиональные, деловые, социально-психологические и моральные качества.

Ключевые слова: социальный статус, курсант, субъект учебной деятельности, портрет курсанта, модель будущего специалиста.

Muhina G.V. THE DEFINITION SOCIAL STATUS A CADET / Donetsk juridical institute, Ukraine.

The article deals with the definition of peculiarities of social status of a cadet comparing with the social status of a student. Cadet's portrait has been analyzed, its components are professional, business, social and psychological and moral qualities.

Key words: social status, a cadet, a subject of academic activity, cadet's portrait, the model of a futures specialist.

Реформування та перебудова міліції потребує не тільки реорганізації її структури, але й зміни системи дійсних орієнтацій та ставлення працівників ОВС до своєї службової діяльності. Виконання цього завдання неможливе без якісної підготовки спеціалістів, фахівців високого класу [1]. Підготовка фахівців з високим рівнем професійної компетентності та особистісного розвитку, здатних до безперервного самовдосконалення, постійного поповнення й розширення спектру своїх знань і вмінь (тобто здатних навчатися впродовж усього життя) є одним із центральних завдань сучасної вищої освіти. Процес підготовки майбутніх працівників ОВС має ґрунтуватися не тільки на визначених цілях та завданнях, а й повинен враховувати системні особистісні характеристики курсантів, зокрема їхнього соціального статусу, який майже не досліджується сучасною наукою. Недостатній ступінь вивчення соціального статусу курсантів, як окремої категорії осіб, що навчаються у вищих навчальних закладах, та необхідність пошуку нових шляхів удосконалення процесу професійної підготовки в закладах освіти МВС України обумовлюють тему цього дослідження.

У теорії та методиці професійної юридичної освіти переважають наукові розробки, у яких об'єктом дослідження є курсанти вищих навчальних закладів (О. Бандурка, О. Белошицький, В. Бочелюк, Л. Бостан, В. Васильєв, В. Веденедиктов, М. Дідик, В. Дяченко, М. Горличенко, В. Грибан, М. Грибан, М. Ісаєнко, Є. Задніпрянець, О. Косаревська, В. Корнешук, В. Кройтер, Є. Левицький, С. Левченко, М. Костицький, В. Павлушенко, О. Пометун, В. Приходько, І. Радомінський, Є. Сарафанюк, Д. Супрун, В. Шалаєв, Г. Яворська та інші). На цьому тлі поодинокими здаються розробки, в яких курсант постає суб'єктом навчальної діяльності [1; 2].

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей соціального статусу курсанта. Для реалізації цієї мети необхідним постає вирішення таких завдань:

- розкрити зміст понять «курсант», «студент», «соціальний статус»;
- порівняти соціальний статус курсанта і соціальний статус студента;
- окреслити особливості соціального статусу курсанта.

На сьогодні незважаючи на великий загальний досвід досліджень доводиться стикатися з тим, що в педагогічній літературі немає чіткої дефініції поняття «курсант», як і немає однастайності щодо розуміння характеру і специфіки навчання курсантів. Соціальний статус курсанта, на жаль, залишається поза увагою як вичизняної педагогічної науки, так і зарубіжної. Проте ми дотримуємося думки О. Белошицького, який вважає, що статус курсанта суттєво відрізняється від статусу всіх тих, хто навчається [2]. Адже, соціальний статус і функції (тобто загальні права та обов'язки курсантів відповідно до їх спеціального або військового звання, службового положення) визначаються законами України, статутами органів внутрішніх справ, Збройних сил України, вищих навчальних закладів та іншими нормативно-правовими актами [7, с. 14].

Побудова педагогічного процесу у сучасній вищій школі потребує перегляду самого статусу курсанта. *Соціальний статус* як центральне поняття психології особистості визначають як сукупність прав і обов'язків соціального індивіда [3, с. 10].

Відповідно до визначення поняття «курсант» у довідковій літературі, статус курсанта визначається, як статус військовослужбовця. Більш широким є поняття «курсант» у військовому енциклопедичному словнику: «Курсант – військове звання військовослужбовця, який навчається у військово-навчальному закладі і не має офіцерського військового звання» [5, с. 807]. Виходячи з такого визначення, статус курсанта можна розуміти як статус військовослужбовця, який навчається у спеціалізованому навчальному закладі. Поняття «курсант» окреслено й у нормативно-правових актах – Законі України «Про вищу освіту», «Положенні про вищі навчальні заклади МВС», «Дисциплінарному статуті органів внутрішніх справ України» тощо. Згідно з цими документами статус «курсант» надається особам рядового та молодшого начальницького складу органів внутрішніх справ (військовослужбовцям, що не мають звань офіцерів), які навчаються у вищих навчальних закладах.

У нашому дослідженні пропонуються такі параметри для порівняння соціальних статусів курсанта та студента, як зміст дефініції, права та обов'язки осіб, які навчаються у вищих навчальних закладах.

У розділі VIII Закону України «Про вищу освіту» подано детальну характеристику всіх учасників навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах. Для порівняння змісту понять «студент» і «курсант» наведемо їх визначення за зазначеним нормативно-правовим актом. Отже, «студент» – це особа, яка в установленому порядку зарахована до вищого навчального закладу і навчається за денною (очною), вечірньою або заочною, дистанційною формами навчання з метою здобуття певних освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівнів [9]. Поняття «курсант» визначається також, як особа, яка в установленому порядку зарахована до військового вищого навчального закладу і навчається з метою здобуття певних освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівнів. Виходячи зі змісту понять «студент» і «курсант» за Законом України «Про вищу освіту» можна стверджувати, що тільки частина змісту понять є подібною, інша ж частина відрізняє курсанта від студента в тому, що курсант належить до особливого, тобто військового типу навчального закладу.

В інших нормативних документах (а саме в Дисциплінарному статуті органів внутрішніх справ України) знаходимо таке визначення поняття «курсант» – це особа, яка навчається, проходить курси початкової підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації у вищих навчальних закладах МВС України, відноситься до перемінного складу» [6, с. 5]. Саме це визначення найбільш глибоко розкриває відмінності між поняттями «курсант» і «студент», що відповідає реальній суті справ. Перш за все, відмінності між курсантом і студентом полягають у їх правах, по-друге, в їх обов'язках.

За законом України «Про вищу освіту» і студент, і курсант має такі спільні права, як :

- користування навчальною, науковою, виробничою, культурною, спортивною, побутовою, оздоровчою базою вищого навчального закладу;
- участь у науково-дослідних, дослідно-конструкторських роботах, конференціях, симпозиумах, виставках, конкурсах, подання своїх робіт до публікацій;
- участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення навчально-виховного процесу, науково-дослідній роботі, призначенні стипендій, організації дозвілля, побуту, оздоровлення;
- моральне та (або) матеріальне заохочення за успіхи в навчанні та активну участь у науково-дослідній роботі;
- захист від будь-яких форм експлуатації, фізичного та психічного насильства;
- безкоштовне користування у вищих навчальних закладах бібліотеками, інформаційними фондами, послугами навчальних, наукових, медичних та інших підрозділів вищого навчального закладу;
- безпечні і нешкідливі умови навчання, праці та побуту.

Крім зазначеного переліку, студентам надається право на обрання навчальних дисциплін за спеціальністю в межах, передбачених освітньо-професійною програмою підготовки та робочим навчальним планом, участь у формуванні індивідуального навчального плану, вибір форми навчання. Зазначені права є й у курсантів, але ті самі права дещо обмежені іншими відомчими нормативно-правовими документами та потребують обов'язкового узгодження вибору курсанта з керівництвом інституту або факультету. Наприклад, курсант має право відвідувати додатково *за узгодженням з керівництвом вищого навчального закладу* будь-які види занять, що проводяться у вищому навчальному закладі і сприяють успішному оволодінню спеціальністю, або, курсант у разі успішного оволодіння навчальною програмою (на «відмінно» або «добре») має право, *за узгодженням з начальником інституту (факультету)*, визначати індивідуальний термін складання екзаменів, заліків, курсових робіт тощо [9].

Для студента існують ще права за Законом «Про вищу освіту», тоді як для курсантів існує обмеження цих прав іншими нормативно-правовими документами, а саме: студенти мають право на участь в об'єднаннях громадян, курсантам участь у будь-яких об'єднаннях заборонено законом України «Про міліцію» (ст.3). Крім цього студенти мають право на трудову діяльність у позанавчальний час, проте курсантам забороняється займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім

викладацької, наукової та творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики зі спорту, що здійснюються в позаробочий час) безпосередньо або через інших осіб.

Зовсім інша тенденція простежується в порівнянні обов'язків студентів та курсантів. За Законом України «Про вищу освіту» обов'язки всіх осіб, які навчаються, обмежені. До їх основних обов'язків входить тільки виконання законів, статуту та правил внутрішнього розпорядку вищого навчального закладу і графіку навчального процесу та вимог навчального плану. Перелік обов'язків курсантів, які визначено у відповідних нормативних документах [6; 7; 8] набагато більший, а саме:

- виконувати вимоги законів України, Дисциплінарного статуту органів внутрішніх справ України, Присяги працівників внутрішніх справ України, накази командирів і начальників;
- суворо дотримуватися заходів безпеки у процесі навчальних занять і проведення робіт з озброєнням та спеціальною технікою;
- дбайливо ставитися до майна вищого навчального закладу, озброєння та спеціальної техніки;
- дотримуватися вимог щодо захисту інформації, що становить державну таємницю;
- захищати й охороняти від протиправних посягань життя, здоров'я, права та свободи громадян, власність, довкілля, інтереси суспільства й держави; поважати людську гідність, виявляти турботу про громадян і бути готовим у будь-який час надати їм допомогу;
- дотримуватися норм професійної та службової етики;
- стійко переносити всі труднощі та обмеження, пов'язані зі службою;
- постійно підвищувати свій професійний та культурний рівень;
- сприяти начальникам у зміцненні службової діяльності, забезпеченні законності;
- виявляти повагу до колег по службовій діяльності та інших громадян, бути ввічливими, дотримуватися правил внутрішнього розпорядку, носіння встановленої форми одягу, етикету тощо.

Отже, коло прав студента набагато більше за коло обов'язків, тоді як у курсантів все навпаки. Спектр діяльності курсантів є більш широким за спектр діяльності студентів, адже курсант займається не тільки навчальною діяльністю, а й службовою. В умовах вищих навчальних закладів МВС України службову діяльність (несення служби у складі добових нарядів із забезпечення діяльності вищого навчального закладу та його структурних підрозділів) розглядають як один із видів навчальної діяльності та практичної підготовки курсантів до майбутньої професії. Як бачимо, навчальна діяльність не є для курсанта єдиною, центральною і найбільш значущою сферою. Курсантові доводиться переключати соціальні «регістри», бо як рядовий міліції курсант постає об'єктом впливу з боку адміністративно-командного складу навчального закладу, і тільки у процесі навчання він може актуалізувати себе як суб'єкт педагогічного процесу, постаючи партнером викладача в побудові суб'єкт-суб'єктних відносин.

Досліджуючи особливості курсанта як суб'єкта педагогічного процесу, слід зауважити, що курсанти стикаються з різними соціально-побутовими (великі фізичні навантаження, навантаженість по службі, дефіцит особистого часу, побутова непорядкованість) та психологічними труднощами (труднощі, пов'язані з молодшими командирами й офіцерами, необхідність діяти суворо за Статутом, укладатися в розпорядок дня). Курсанти відрізняються від студентів ще й способом життя, що впливає на їх індивідуальну та колективну діяльність. Адже найважливішим середовищем навчання й виховання курсанта є колектив навчального закладу загалом, факультету, курсу, навчальної групи й ті соціальні відносини і процеси, що властиві цим групам. За період навчання курсант «проживає» у колективі вищого навчального закладу значний етап становлення особистості, набуває фахових знань, умінь, навичок. У колективі формуються важливі особистісні якості курсанта, його світогляд, фахова компетентність майбутнього працівника ОВС. Відносини, що складаються в курсанта в колективі, відіграють важливу роль у його адаптації до фахового середовища [10]. Отже, на нашу думку, колективна діяльність для курсантів є більш значущою, ніж індивідуальна, до того ж, курсант виконує як роль рядового міліціонера, так і роль студента.

До особливостей курсантів як суб'єктів навчальної та службової діяльності, що характеризують їхній соціальний статус, доцільно віднести такі:

- підвищені вимоги до особистих, ділових і моральних якостей, фізичної підготовки і стану здоров'я, які необхідні для виконання покладених на міліцію завдань [6, с. 10];
- виконання у процесі навчання правоохоронних функцій як особами рядового складу органів внутрішніх справ;
- наявність певних обмежень прав, що пов'язано зі службою (забороняється займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю, брати участь в об'єднаннях громадян тощо);
- дотримання суворої ієрархії (субординації) залежно від посади, наказу (розпорядження), спеціального звання, вимог присяги, навчальної та службової дисципліни.

Незаперечним є факт, що організація навчальної діяльності курсантів має свої особливості, які, перш за все, пов'язані з певною специфікою навчального закладу, в якому відбувається педагогічний процес, бо саме педагогічний процес має сувору регламентованість відповідно до внутрішнього розпорядку навчального закладу, який передбачає чітко спланований розклад дня й дуже обмежену кількість вільного часу. У стосунках між курсантами й викладачами простежується ієрархічність та певна підпорядкованість. Традиційно навчальний процес ґрунтується на прямій і постійній взаємодії тих, хто навчає, і тих, хто навчається. При цьому першому відводиться роль ведучого, ініціатора і «двигуна», а другому – статус об'єкта впливу: той, хто навчається, повинен сприймати й засвоювати те, що йому пропонує викладач [4, с. 52–53]. Якщо курсант постає об'єктом у процесі навчання, то його особистість характеризує такі риси:

- неусвідомленість своїх цінностей та інтересів, невміння чітко поставити перед собою цілі й обміркувати шляхи їх досягнення;
- детермінованість діяльності ззовні (очікування інструкцій, відмова від самостійності рішень, прийняття готових ідей, опора на стимули);
- використання готових програм, стереотипність мислення;
- нездатність до систематичного аналізу, самооцінки, самокорекції [11, с. 54].

Отже, за суб'єкт-об'єктного підходу до організації навчання не відбувається реальної взаємодії, викладач постає суб'єктом педагогічної діяльності, виявляє активність, а курсант має пасивно-очікувальну позицію (чекає настанов, вказівок, рекомендацій). Над курсантом домінує викладач. Поступово курсант стає споживачем готового інтелектуального продукту, орієнтується не на самостійне здобуття знань, а на сприймання інформації через викладача, на репродуктивну діяльність – відтворення того, чому навчили. Організація навчання на підставі суб'єкт-об'єктного підходу не сприяє розвитку особистості курсанта, повному використанню його індивідуального творчого потенціалу. Проте відомчі положення і статuti вимагають від курсантів у процесі виконання обов'язків іншої поведінки та іншого мислення, а саме: прояву активності, ініціативності та самостійності у прийнятті рішень, участі в плануванні навчальної діяльності. Тобто виникає певне протиріччя між вимогами до професійної підготовки фахівців для ОВС та ігноруванням особистісної рольової когерентності курсантів, що суттєво впливає на результат навчання й розвиток особистісних якостей курсанта.

Таким чином, зміст поняття «курсант» є більш широким, ніж поняття «студент». «Курсант» визначається, як особа, яка навчається, проходить курси початкової підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації у вищих навчальних закладах МВС України та належить до перемінного складу. Соціальний статус курсанта має суттєві відмінності від соціального статусу студента, адже курсант одночасно є як суб'єктом навчальної діяльності, так і суб'єктом службової діяльності. Статус службовця має негативний вплив на рольову поведінку курсанта на навчальному занятті. Основним орієнтиром у проектуванні особистісно-орієнтованої технології навчання у вищих юридичних навчальних закладах є поетапний розвиток суб'єктності майбутнього фахівця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ануфрієв М.І. Вищий заклад освіти МВС України : наук.-практ. посіб. / Ануфрієв М.І., Бандурка О.М., Ярмиш О.Н. – Харків : Ун-т внутр. справ, 1999. – 369 с.
2. Белошицкий А.В. Становление субъектности будущих офицеров в военном вузе : автореф. дис. на получение науч. степени докт. пед. наук : 13.00.01. «Общая педагогика, история педагогики и образования» / А.В. Белошицкий. – Воронеж, 2009. – 23 с.
3. Венедиктов В.С. Статус працівників органів внутрішніх справ України як державних службовців : наук.-практ. посіб. / В.С. Венедиктов, М.І. Іншин. – Харків : Ун-т внутр. справ, 2005. – 136 с.
4. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної педагогіки : посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Омелян Вишневський. – Дрогобич : Коло, 2006. – 326 с.
5. Военный энциклопедический словарь [сост. А. Горкин и др.]. – М. : РИПОЛ КЛАССИК, 2001. – 848 с.
6. Про Дисциплінарний статут внутрішніх справ України: Закон України від 22 лютого 2006 року № 3460 // Офіційний вісник України. – К., 2006. – № 12. – ст. 791.
7. Про затвердження Положення про вищі навчальні заклади МВС: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 14 лютого 2008 року № 62 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 21. – ст.615.
8. Про міліцію: Закон України від 20 грудня 1990 року за № 565 // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2001. – № 4 – с.256.
9. Про вищу освіту: Закон України від 17 січня 2002 року за №2984-III (зі змінами) // Голос України. – 2002. – 5 березня. – № 43 – с.10.
10. Судебные и правоохранительные органы Украины : учеб. [для студ. высш. учеб. зав. / наук. ред. Бандурка А.]. – Харьков : Ун-т внутр. дел, 1999. – 350 с.

11. Якса Н.В. Основи педагогічних знань : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Якса Н.В. – К. : Знання, 2007. – 358 с. – (Вища освіта XXI століття).

УДК 378.014.553

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ АКТИВІЗАЦІЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ МОЛОДШИХ КУРСІВ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Потопа К. Л., к. пед. н.

Криворізький факультет Запорізького національного університету

Потопа К. Л. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ АКТИВІЗАЦІЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ МОЛОДШИХ КУРСІВ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ / Криворізький факультет Запорізького національного університету, Україна

У статті визначено, що адаптація студентів – складний багаторівневий процес пристосування до нових умов діяльності й спілкування. Установлено основні умови активізації цього процесу для студентів вищих закладів освіти.

Ключові слова: адаптація, студент молодшого курсу, вищий заклад освіти.

Потопа К. Л. СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ АКТИВИЗАЦИИ АДАПТАЦИИ СТУДЕНТОВ МЛАДШИХ КУРСОВ К ОБУЧЕНИЮ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ / Криворожский факультет Запорожского национального университета, Украина

В статье определено, что адаптация студентов – сложный многоуровневый процесс приспособления к новым условиям деятельности и общения. Установлены основные условия активизации этого процесса для студентов высших учебных заведений.

Ключевые слова: адаптация, студент младшего курса, высшем учебном заведении.

Potopa C. SOCIO-PEDAGOGICAL CONDITIONS OF ACTIVIZATION OF ADAPTATION JUNIOR STUDENTS TO STUDY IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS / Kryvyj Rih Faculty Zaporizhzhya national university, Ukraine

The article stipulates that the adaptation of students - a complex multilevel process of adapting to new conditions of activity and communication. Established the basic conditions of intensification of the process for students of higher educational institutions.

Key words: adaptation, junior students, the institution of higher education.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Стрімкий розвиток суспільства в умовах потужного глобалізаційного впливу вимагає від системи вищої освіти забезпечення високого рівня фундаментальної наукової, професійної та практичної підготовки, набуття громадянами якісних знань на рівні освітніх стандартів, відповідно до їх покликань, інтересів і здібностей. Сучасна методологія освіти розглядає навчання у ВНЗ як специфічний, виключно значущий етап у процесі соціалізації особистості. Для підготовки нового покоління спеціалістів необхідно використовувати дієві форми й методи організації навчально-виховного процесу, які допоможуть розкрити потенційні можливості студентів. Роль вищої освіти полягає в посиленні уваги до формування особистості, здатної до самостійного вирішення проблем, самовизначення й творчого саморозвитку, що знайшло своє відображення в Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти України.

Саме такий підхід узгоджується з сучасними міжнародними тенденціями в освітній стратегії. Успішна реалізація стратегічного завдання значною мірою залежить від того, наскільки швидко й інтенсивно відбудуться процеси адаптації, з одного боку, системи вищої освіти до вимог і динамічних змін у суспільстві, потреб входження до світового освітнього простору, з іншого, – студентів до навчально-виховного процесу у вищому закладі освіти.

Навчання у ВНЗ для сучасної молодої людини – один з найважливіших періодів її життєдіяльності, особистісного росту й становлення як фахівця з вищою освітою. Пошук шляхів успішної адаптації до нових соціальних умов є нагальною проблемою для кожного, хто переступив поріг вишу.

Саме через складність адаптації на початковому етапі навчання, за даними психолого-педагогічних досліджень, у 1, 2 та 3 семестрах спостерігається значний відсів студентів молодших курсів. У зв'язку з цим актуального значення набуває пошук ефективних підходів, методів педагогічної взаємодії, способів продуктивної самореалізації, які сприяють активізації адаптації.